

Edebiyat Biliminin Disiplinlerarası İmkânları

Ömer **SOLAK**

2. Baskı

 PEGEM
AKADEMİ

Doç. Dr. Ömer SOLAK

EDEBİYAT BİLİMİNİN DİSİPLİNLERARASI İMKÂN LARI

ISBN 978-605-364-885-7
DOI 10.14527 / 9786053648857

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2016, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

1. Baskı: Ekim 2014, Ankara
2. Baskı: Mayıs 2016, Ankara

Yayın-Proje: Çiğdem Hanlı
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğçe Akkaya
Kapak Görseli: <http://tr.depositphotos.com>
İmaj ID: 55964847
Copyright: markovka

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Limited Şirketi
Çetinemeç Bulvarı 1314.Cadde No:37A-B

Yayıncı Sertifika No: 14749
Matbaa Sertifika No: 33365

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net

*Bu kitap, bilgisini sürekli bir adım öteye taşıma çabası içindeki
tüm insanlara ithaf edilmiştir...*

ÖN SÖZ

Bilindiği gibi 20. yüzyılın ikinci yarısında sosyal bilimler, kendilerini geleneksel sınırlarının çok ötesine taşan yeni çalışma alanları ile tanışır. Edebiyat üzerine bilimsel etkinlikler yürüten edebiyat bilimi de bu disiplinlerarası çabadan uzak kalmaz. Dilbilim, tarih psikoloji, iletişim bilimleri, felsefe gibi disiplinlerle girdiği alışveriş ona yepyeni ufuklar açacaktır.

Bu çalışmanın amacı, edebiyat biliminin diğer sosyal disiplinlerle ilişkisinden doğan yeni imkânları ele almaktır. Ancak bunun için öncelikle edebiyat biliminin araştırma nesnesi olan edebiyat sanatının diğer bilimlerin araştırma nesnelere ile ilişkilerine göz atmak gerekir. Bu sebeple her bir bölümde edebiyat sanatının ilgili bilim dalının araştırma malzemesi ile etkileşimi ele alınmıştır. Örneğin edebiyat bilimi ve dilbilim ilişkisinin ele alındığı bölümde önce her iki bilimin araştırma nesnelere olan edebiyat sanatı ve dil ilişkisine yer verilmiştir. Ardından ise bu malzemeler üzerine analitik etkinlik yürüten edebiyat bilimi ile dilbilimin ilişkisine geçilmiştir.

Bu noktada kitabın bir diğer amacı ise araştırma nesnesini kendine özgü yöntemlerle inceleyen disiplinlerle edebiyat biliminin kuram ve yöntem alışverişi imkânlarını değerlendirmektir. Bu amaçla kitapta disiplinler arası potansiyeli olan kuramlar tarihsel olarak ele alınmıştır. Bu bölümde özellikle edebiyat bilimi için de açıklayıcı öneriler getiren kuramlar öncelenmiştir. Ardından da edebiyat biliminin diğer bilimlerle ilişkisinden doğan melez çalışma alanları tanıtılmıştır.

Doç. Dr. Ömer Solak

2016, Ankara

Doç. Dr. Ömer SOLAK

1973 yılında Aksaray'da doğdu. SÜ Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde lisans (1996); SAÜ Sos. Bil. Ens. Yeni Türk Dili anabilim dalında yüksek lisans ve aynı üniversitenin Yeni Türk Edebiyatı anabilim dalında doktora programlarını tamamladı. 1996-2007 yıllarında MEB'in değişik birimlerinde öğretmen olarak çalıştı. 2007 yılında SÜ, Mesleki Eğitim Fakültesi'ne yardımcı doçent olarak atandı. Bu kadroda iken 2007-2008 döneminde Minsk, BGEU üniversitesinde (Beyaz Rusya) okutman olarak; 2011 yılında Johannesburg, Witwatersrand Üniversitesi'nde (Güney Afrika) misafir öğretim üyesi olarak görevlendirildi. 2013 yılında ASÜ, Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü'ne atanan Solak ve 2014 yılında doçent unvanını aldı. Yine bu kadroda iken 2015 yılında Zhejiang Üniversitesinde (Çin Halk Cumhuriyeti) bir yıl süreli bir post doktora araştırması yürüttü.

Türk Öykücülüğü İncelemeleri I (Tablet Yay., 2010) adlı bir kitabın editörlüğünü yapmış olan Solak'ın yayımlanmış çok sayıda makale ve bildirisine ek olarak altı adet de telif kitabı bulunmaktadır: *Romanda Öteki/Ötekinin Romanı* (Tablet Yay., 2008); *Selçuk Baran Öykücülüğü* (Aybil Yay., 2012), *Türk Romanında Merkez-Taşra Çatışması* (Aybil Yay., 2012); *Kuramdan Uygulamaya Edebiyat Çalışmaları* (Anı yay., 2014); *Edebiyat Biliminde Kuram ve Yöntem* (Nobel yay., 2014); *Edebiyat Biliminin Disiplinler arası İmkânları* (Pegem yay., 2014).

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....v

GİRİŞ Edebiyat ve Bilim

Edebiyatın Diğer Sosyal Bilimlerle Temasları3
Edebiyat Bilimi ve Çalışma Alanları.....8
Edebiyat Kuramlarının Tasnifi9

1. BÖLÜM Edebiyat ve Dilbilim

Edebiyat Sanatı ve Dilbilim.....15
Edebiyat Bilimi ve Dilbilim.....16
 Edebiyat Bilimi ve Dilbilim Arakesitindeki Kuramsal Yaklaşımlar16
 Edebiyat Bilimi ve Dilbilim Arakesitindeki Çalışma Alanları54

2. BÖLÜM Edebiyat ve Tarih

Edebiyat Sanatı ve Tarih73
Edebiyat Bilimi ve Tarih Bilimi74
 Edebiyat Bilimi ve Tarih Arakesitindeki Kuramsal Yaklaşımlar76
 Edebiyat Bilimi ve Tarih Arakesitindeki Çalışma Alanları.....90

3. BÖLÜM Edebiyat ve Psikoloji

Edebiyat Sanatı ve Psikoloji97
Edebiyat Bilimi ve Psikoloji97
 Edebiyat Bilimi ve Psikoloji Arakesitindeki Kuramsal Yaklaşımlar99
 Edebiyat Bilimi ve Psikoloji Arakesitindeki Çalışma Alanları..... 109

4. BÖLÜM

Edebiyat ve İletişim

Edebiyat Sanatı ve Medya.....	117
Edebiyat Bilimi ve İletişim Bilimleri.....	123
Edebiyat Bilimi ve İletişim Bilimleri Arakesitindeki Kuramsal Yaklaşımlar.....	126
Edebiyat Bilimi ve İletişim Bilimleri Arakesitindeki Çalışma Alanları.....	133

5. BÖLÜM

Edebiyat ve Bilişim Teknolojileri

Edebiyat Sanatı ve Bilişim	139
Edebiyat Bilimi ve Bilişim Teknolojileri.....	139
Edebiyat Bilimi ve Bilişim Teknolojileri Arakesitindeki Kuramsal Yaklaşımlar.....	141
Edebiyat Bilimi ve Bilişim Teknolojileri Arakesitindeki Çalışma Alanları.....	141

6. BÖLÜM

Edebiyat ve Felsefe

Edebiyat Sanatı ve Felsefe.....	153
Edebiyat Bilimi ve Felsefe.....	157
Edebiyat Bilimi ve Felsefe Arakesitindeki Kuramsal Yaklaşımlar	161
Edebiyat Bilimi ve Felsefe Arakesitindeki Çalışma Alanları	184

7. BÖLÜM

Edebiyat ve Kültürbilim

Edebiyat Sanatı ve Kültür	195
Edebiyat Bilimi ve Kültürbilim.....	195
Edebiyat Bilimi ve Kültürbilim Arakesitindeki Kuramsal Yaklaşımlar.....	197
Edebiyat Bilimi ve Kültürbilim Arakesitindeki Çalışma Alanları	212
KAYNAKÇA.....	215

GİRİŞ

EDEBİYAT VE BİLİM

BÖLÜMÜN AYRINTILI İÇERİĞİ

0. GİRİŞ

0.1. Edebiyatın Diğer Sosyal Bilimlerle Temasları

0.2. Edebiyat Bilimi ve Çalışma Alanları

0.3. Edebiyat Kuramlarının Tasnifi

0. GİRİŞ: EDEBİYAT VE BİLİM

0.1. Edebiyatın Diğer Sosyal Bilimlerle Temasları

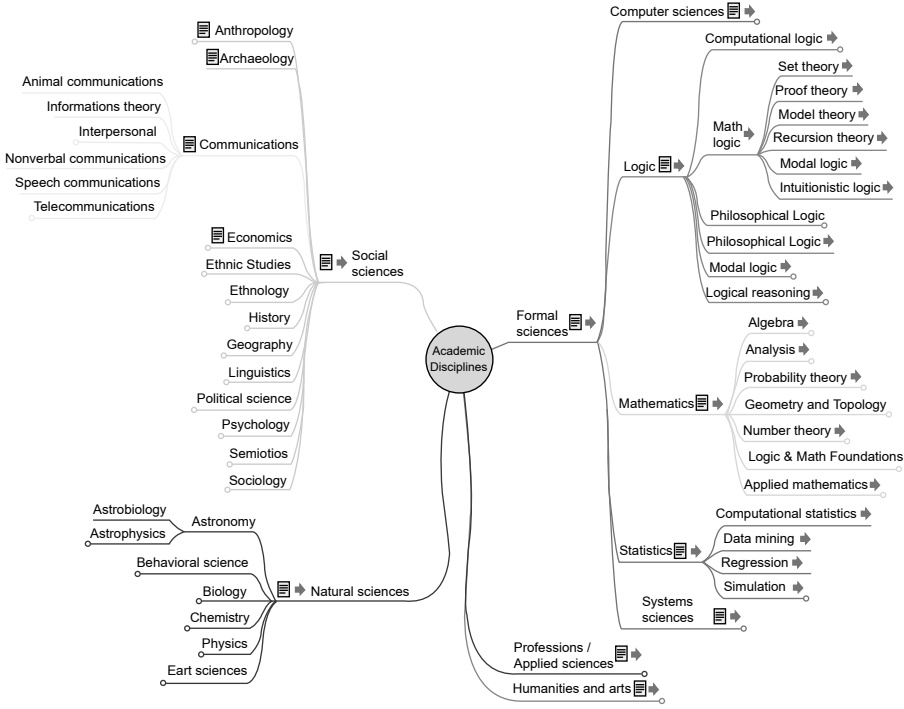
Bilim, doğa ile arasındaki ilişkiyi kendi lehine değiştirmeye çalışan ilk insandan bu yana var olan bir faaliyettir. Bu çabanın amacı ise evrendeki olguları gözlemleme, açıklama ve onlardan sistemli bir bilgiler bütüne ulaşmaktır. Bilim gözlemler; çünkü nesnel bilgiye ancak öyle ulaşılır. Sistemlidir; çünkü belli bir yöntem ve sistematik içinde hareket etmeden güvenilir ve geçerli bilgiye ulaşılamaz. Açıklar ve geneller; çünkü olgular arasındaki ilişkilerin tutarlı bir bütünlük içinde ortaya konması ancak böyle mümkündür.

Kaldı ki **bilimsel düşünce**, Einstein'e göre "günlük düşüncenin berraklaştırılmasından" (akt. Yüksel, 2013: 3); sıradan düşüncenin sistemleşmesinden başka bir şey değildir

Disiplin, herhangi bir alandaki bilimsel etkinliklerin süreç, yöntem ve içeriğiyle gelenekleşmiş şeklidir (Piaget, 1972). Bilimler kendine özgü yasaları, kuramları, bunlara bağlı yöntemleri, terminolojisi ve uzmanları ile zaman içinde kurumsallaşır. Bugün pek çok disiplin, üniversitelerde akademik bir departmana dönüşmüş durumdadır. Sayıları yüzlerle ifade edilen bu departmanları bir takım alt kategorilere bölmek, başlı başına bir uğraş alanıdır.

Bilim tarihçilerine göre 20. yüzyılın ortalarında yaşanan Postmodern paradigma değişimi ile bilime geleneksel bakış sarsılır. Modernist/Postivist paradigmanın yerine yürülmüş giren Postmodern paradigmalara artık bilimler yöntemleri, araştırma süreçleri ve çalışma alanları ile birbirinden katı hudutlarla ayrılan etkinlikler olmaktan çıkar. Aksine birbirleri ile her alanda alışverişe giren, yöntemler transfer eden, araştırmalarında yardımlaşan ve bu ilişkilerden yeni melez alt-disiplinler oluşturan bilimlerin çağı başlamıştır. Zira nesnel evren, hiçbir şekilde tek bir disiplinin uzmanlığı ile aydınlatılamayacak derecede giriftir.

Amerika'da bulunan *National Center for Education Statistics* (NCES) tarafından geliştirilen *Classification of Instructional Programs* (CIP 2000), bilimleri şu şekilde tasnif eder.

Şekil 1. Akademik disiplinlerin tasnifi (“Academic Disciplines Interactive Mind Map”, e.t. 19.07.2014).

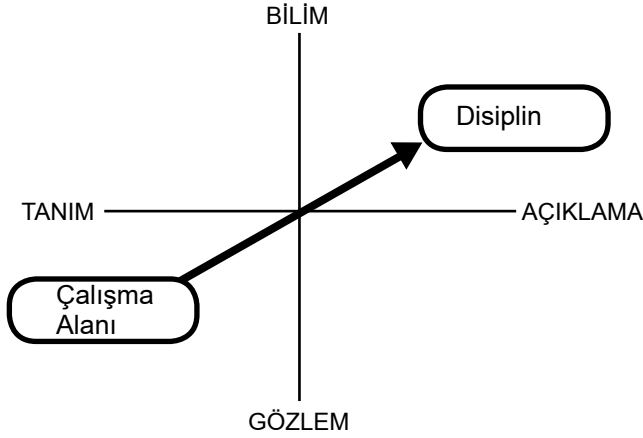
1990’larda Thomas Kuhn gibi bilim tarihçileri, *paradigma* kavramıyla bilimin sosyal ve tarihsel bir süreç olduğunu ortaya koyunca bu süreç daha da hızlanır. Süreçle birlikte bilim tarihi terminolojisine yepyeni kelimeler eklenir.

Çapraz disiplinlilik (crossdisciplinarity), bir disipline bir başka disiplin perspektifinden bakılmasıdır (Meeth, 1978). Burada disiplinlerden biri aktif, diğeri pasiftir.

Disiplinler ötesilik (transdisciplinary), bir ya da birkaç kaç disiplinin içinden geçen, disiplinler arasındaki sınırları kaldıran bir yaklaşımdır. Burada amaç tek bir disiplinin uzmanlığının çok ötesine geçen meselelerle ilgilenmektir (Aktan, 2007).

Disiplinlerarasılık (interdisciplinarity), iki veya daha fazla akademik disiplinin etkileşime girmesidir. Jacobs (1989: 8) disiplinlerarası yaklaşımı “*bir kavramın, konunun, problemin ya da tecrübenin incelenmesi için birden fazla disiplinin yöntem ve bilgisini bilinçli bir biçimde işe koşan anlayış*” olarak tanımlamaktadır.

Çok disiplinlilik (multidisciplinarity), birden fazla disiplinin tek bir konu üzerine odaklanması demektir (Meeth, 1978). Bu yaklaşımda ortak konular, her bilimin kendi uzmanlığınca incelenir. Bu da konuya çok yönlü bir perspektif katar ama bu perspektifler harmanlanamaz.

Şekil 2. Bilimler ve üzerinde çalıştıkları alanlar (Atul ve Seth, 2001).

Bilimlerin tasnifi konusu, bilim tarihçilerini bugün de düşündürmeye devam etmektedir. Zira sürekli ilerleyen ve kendine yeni alanlar açan bilimsel çalışmalar, birbirlerinin alanlarına da girmekte bu da ortaya çıkan yeni alt-disiplinlerin hangi ana disiplinin alanına girdiği tartışmasını beraberinde getirmektedir.

Bu alandaki en genel kabule göre bilimler beşeri bilimler, sosyal bilimler, doğa bilimleri, formal bilimler, mesleki ve uygulamalı bilimler şeklinde birtakım ana gruplara ayrılır.

Beşeri bilimler	Formal bilimler
Tarih	Uygulamalı matematik
Dilbilim	Mantık
Edebiyat bilimi	Saf/Soyut matematik
Sanat bilimleri	İstatistik
Performans sanatları	Sistem bilimleri
Görsel sanatlar	Meslekler ve uygulamalı bilimler
Uygulamalı sanatlar	Tarım
Diğer sanatlar	Mimarlık ve tasarım
Felsefe	İş/Ticaret
Din bilimleri	Bilgisayar bilimleri
Sosyal bilimler	İlahiyat
Antropoloji	Eğitim bilimleri
Arkeoloji	Mühendislik
Alan çalışmaları	Çevre bilimleri
Kültürel ve etnik çalışmalar	Aile ve tüketim bilimi
Ekonomi	Sağlık bilimleri
Cinsiyet çalışmaları	İnsanın fiziksel performansı ve eğlence
Coğrafya	Gazetecilik, medya çalışmaları ve iletişim
Siyaset bilimi	Hukuk
Psikoloji	Kütüphanecilik ve müzecilik çalışmaları
Sosyoloji	Askeri bilimler
Doğa bilimleri	Kamu yönetimi
Uzay bilimleri	Sosyal hizmetler
Geoloji	Taşımacılık
Biyoloji
Kimya	
Fizik	

Şekil 3. Akademik disiplinlerin tasnifi (“List of academic disciplines and sub-disciplines”, e.t. 19.07.2014).

Disiplinlerarası alışveriş şekilleri ise iki veya daha fazla disiplin arasında genelde şöyle olur:

1) Disiplinler birbirlerinden kuramsal olarak yararlanırlar. Birbirlerinin kuramlarını ödünçlerler ya da Yapısalcılık, Davranışçılık ya da Sistem Kuramı gibi disiplinler üstü kuramlardan yararlanırlar. 2) Disiplinler birbirlerinden metod ödünçleyerek kendi araştırma nesnelere yönelirler. Bu da kuram ödünçlemeyi beraberinde getirir. Zira metotlar, çoğunlukla bir kuramsal açıklamaya dayanan araştırma inceleme süreçleridir. 3) Disiplinler birbirlerinin araştırma alanlarına girerler ve aynı saha üzerinde ortak çalışırlar. Bu da birtakım melez çalışma alanlarının doğmasına sebep olur.

Kuram sorunu disiplinlerarasılığın en önemli tartışmasıdır. Bu durum edebiyat bilimi için de geçerlidir. Zira edebiyat kuramı “*dilbilim, psikoloji, tarih, ekonomi, cinsiyet araştırmaları, etnik araştırmalar ve siyaset bilimi dahil bütün disiplinlerin kuramlarından bolca yararlanır.*” (Klages, 2006: 4). Nitekim Edebiyat Kuramı, bugün edebiyat biliminin temel bir alt alanı olarak kabul edilmiştir. Bu alan edebiyat araştırmalarının kuramsal cephesini inceler. Edebiyat kuramı bugün; hem nicelik hem de saha açısından gelişen bir alandır (Çalışkan, 2010: 91).

Metot sorunu, bir bilim dalına ait bir araştırma metodunun başka bilim dallarında da kullanılması pek çok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. 19. yüzyıl başlarında August Comte, bir bilim tarafından kullanılan metotların diğerlerine de uygun olacağını söylemiştir. Aynı yüzyılda Stuart Mill de bu durumu “*Bilim birliğinin temeli, bilimsel akıl yürütmenin metodolojik birliğidir*” şeklinde ifade etmiştir.

Ancak bugün edebiyat biliminde bir metnin farklı bilim dallarının bilimsel imkânlarını kullanarak incelenmesi gereği ortadadır. Bir yandan tarih, sosyoloji, psikoloji edebiyat bilimine destekleyici perspektifler sunarken; diğer yandan edebiyat da onlara katkı sunar. Bugün kabul edilmeye başlanılan gerçek, edebiyat biliminin hem kendine özgü yöntemleri hem de diğer bilim dallarından ödünlediği (Bakhtin, 1993:59-64; Maren-Grisebach, 1995; Genç, 2008: 262-412) yaklaşımları bulunduğudur.

Kapsam sorunu, çalışma alanlarının hangi bilim dalının alanına dahil olduğuna dair sorundur. Bilimin tek disiplinli döneminden kalma bir sorun olsa da, bugün bile devam etmektedir. Örneğin malzemesi dil olan bir sanatın bilimi olan edebiyat bilimi, dilbilimle kaçınılmaz bir ilişki içerisindedir. O kadar ki dilbilimin bazı alt çalışma alanlarının edebiyatın mı yoksa dilbilimin mi alanına girdiği konusunda bir fikir birliğine varılamaz. Buna benzer durumlar edebiyat sosyolojisi, edebiyat felsefesi ve edebiyat psikolojisi gibi alt disiplinler için de geçerlidir.

Perspektif sorunu, araştırma nesnesine hangi disiplinin yaklaşımıyla bakılacağına dair bir sorundur. Bilindiği gibi perspektif, bilimde genel olarak teori-pratik ilişkisidir. Örneğin edebi eleştiri, araştırma nesnesini farklı perspektiflerden inceleyebilmek için farklı disiplinlerden kavramlar ve terimler ödünçler. Bu durum, belirli bir metin üzerinde çalışan edebi eleştiride sıkça rastlanır. Edebi eleştiri, hangi film ya da programın izlemeye değer olduğunu söyleyen medya eleştirisinden, tarih, sosyoloji ve antropolojik eleştiriden sıkça yararlanır.

Edebiyat biliminin disiplinler arasılığı ancak 1990’lardan itibaren güçlü bir şekilde vurgulanan bir şey olmuştur. Edebiyat biliminin genç bir alan olması, bu vurguyu geciktiren etkenlerin başında gelir. Ancak Postmodern paradigmanın bilime bakışta çoklu perspektifleri önceleyen tavrı, edebiyat araştırmalarını da etkilemiş ve kısa zamanda edebiyat biliminin komşu disiplinlerle ilişkisinden yeni *melez alanlar* doğmuştur.